

INTERGEMEENTELIJKE DIENST ARCHEOLOGIE
BRUGGE & OMMELAND

Komvest 45
8000 Brugge
T +32 [0]50 44 50 44
F +32 [0]50 61 63 67
E info@raakvlak.be
www.raakvlak.be

Brugge, Achterhaven

Dossiennr. 2008.61
Opgraving

Jan Huyghe

Het archeologisch onderzoek in de achterhaven van Zeebrugge in 2008.

Inleiding en aanleiding

Het onderzoek uitgevoerd in 2008 moet gezien worden als de laatste fase in een grootschalig archeologische verkenning van dit deel van de achterhaven. Dit naar aanleiding van de geplande uitbreiding van het Zuidelijk dok in Zeebrugge.

Op deze plaats werd, tijdens systematisch proefonderzoek uitgevoerd door Raakvlak in 2007, in enkele proefsleuven Romeins aardewerk aangetroffen.

Op deze plaats start het havenbedrijf deze zomer met grote bouwwerken. Deze kaderen in de bouw van tunnelelementen door het bedrijf BAM. Hierdoor zal het te onderzoeken terrein volledig verwoest worden.

Het onderzoek was mogelijk dankzij een vlotte samenwerking en een financiële bijdrage van de bouwheer, de Maatschappij voor Brugse Zeevaartinrichtingen en het Vlaamse Gewest.

Situering van het project

Tot voor het begin van de jaren zeventig strekte zich ten zuiden van het dorpje Zeebrugge (vanaf het Boudewijnkanaal en het kanaal van Schipdonk tot aan de dorpskern van Dudzele) een cultuurhistorisch en biologisch uniek poldergebied uit. Deze zone werd gekenmerkt door een aaneenschakeling van statige hoeven, hoog gelegen akkercomplexen en zompige weiden met soms zeer uitgesproken niveauverschillen. Deze vormden de relictten van wat eens de rijkdom was van deze streek, namelijk de veenwinning¹.

De hoogteverschillen in het land zijn de gevolgen van 'inversie' door inklinking. De kreken zelf werden met slibhoudend zand opgevuld. De veenlagen tussen de kreken in, die niet weggespoeld werden, werden bedekt met kleilagen en zakten in nadat ze droog kwamen te liggen. Zo ontstond een microreliëf met kreekruigen en komgronden².

Dit is een proces dat vele duizenden jaren in beslag nam. Tijdens de Romeinse tijd waren reeds verschillende kreken verzand en was er al veen gevormd³.

Op de bodemkaart is duidelijk het verschil te zien tussen de uitgeveende gronden (paars) en de overdekte kreekruigen (roze) (Fig. 2). De grijze vlekjes duiden vroegere menselijke activiteit of bewoning aan, al komt dit niet altijd met de werkelijkheid overeen.

In dit geval is echter duidelijk te zien dat er een grijze vlek staat aangeduid ter hoogte van de site Achterhaven I. Ook de baksteenovens door E. Patrouille opgegraven en de Cathemnote zijn aangegeven met een grijze vlek.

¹ Hollevoet 1989, 33.

² Adriaenssens, Vogelaers en Strobbe 1987, 19.

³ Hollevoet 1989, 47.

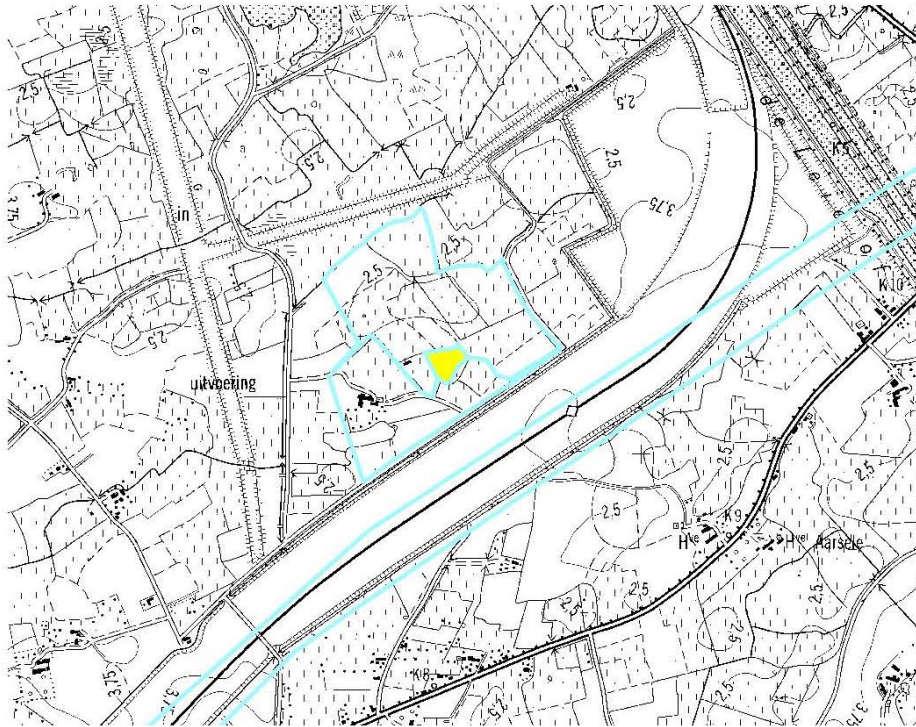
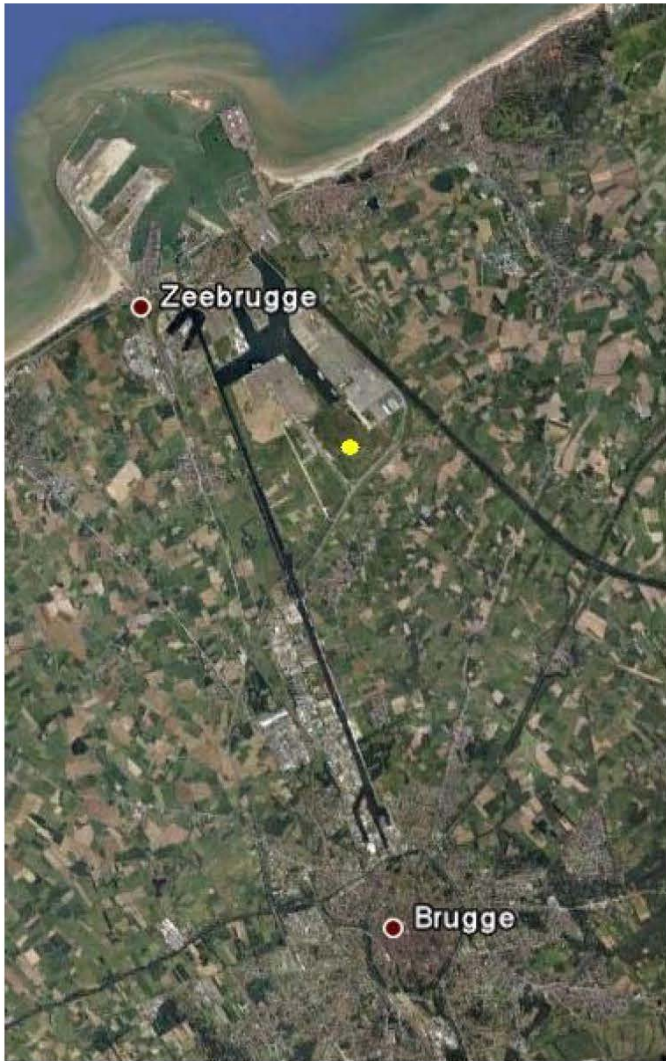

Fig. 1. situering van het onderzoeksterrein op de luchtfoto en de topografische kaart

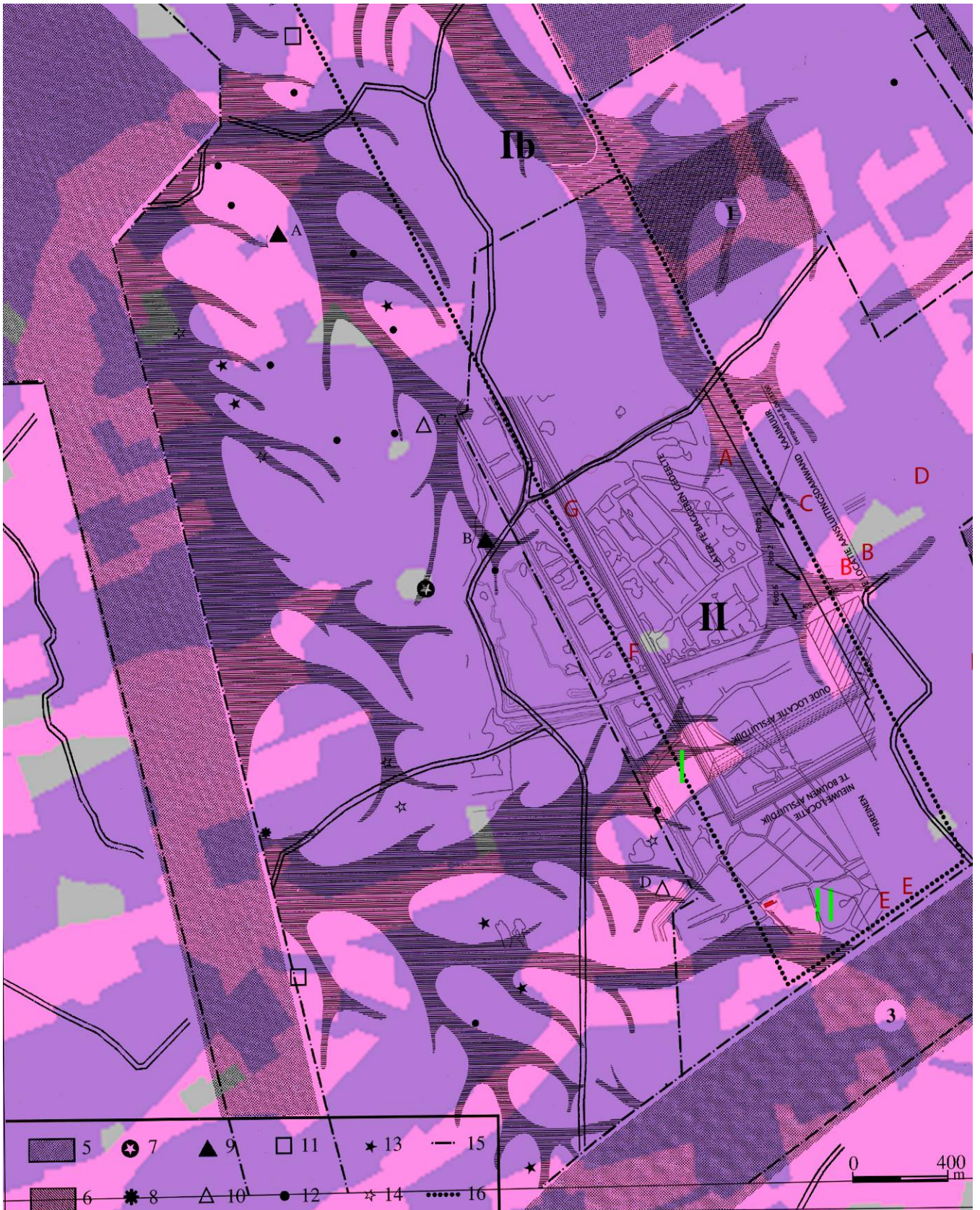

Fig. 2: situering van de sites op de bodemkaart en op het veronderstelde verloop van de kreken. Aanduiding onderzochte zone.

5: opgespoten gronden, 6: diepwaterkaai, 7: zgn. Cathemmote, 8: site Communhofstede, 9: sites met Romeinse sporen, 10: sites met mogelijke sporen in situ, 11: (laat-)middeleeuwse veenwinningcontext met Romeins schervenmateriaal, 12: losse vondsten Romeinse ceramiek, 13: concentraties zgn. briquetagemateriaal, 14: losse vondst zgn. briquetagemateriaal (Hollevoet 1989, 35).

A: site met walgracht (late Middeleeuwen) met voorloper in de vroege Middeleeuwen, B: baksteenovens, C: Romeinse zoutwinning, D veenwinningput met laat-middeleeuwse vondsten, E: pleistocene donk, F: laatmiddeleeuwse site met walgracht, G: kuil met laatmiddeleeuws materiaal (Patrouille 2002, 244).

In groen: I: laatmiddeleeuwse site met walgracht, II: Het onderzoeksgebied met Romeins schervenmateriaal in middeleeuwse veenwinningcontext.

Historiek van het onderzoek

De belangstelling vanuit archeologisch standpunt voor het project Brugge Zeehaven dateert niet van vandaag. Reeds rond 1900 begreep men dat de enorme graafwerken die hier vaak mee gepaard gingen, de mogelijkheid tot het verrichten van oudheidkundige waarnemingen met zich meebracht. Bij het graven van het Boudewijnkanaal en de overige infrastructuurwerken konden te Brugge-Fort Lapin, te Lissewege en te Zeebrugge belangrijke vondsten, onder meer uit de Romeinse en de Metaaltijd, gemeld worden door de toenmalige vorsers als A. Rutot en D. De Loë⁴.

Toen in 1970 beslist werd tot de uitbouw van een ca. 1300 ha groot havencomplex veranderde er echter heel wat in dit gebied. Waar eens koeien graasden verrezen dokken en industrieterreinen, nieuwe wegen en spoorweglijnen werden aangelegd. Dat bij de uitvoering van deze grootschalige infrastructuurwerken een schat aan archeologische informatie zou verloren gaan werd aanvankelijk nauwelijks onderkend. Men beperkte zich in 1970 tot de gedeeltelijke opgraving van een verdwenen middeleeuwse bewoningskern, de zgn. Cathemnote te Dudzele (Fig. 1, 7)⁵.

Vanaf 1985 werd door B. Hillewaert en Y. Hollevoet met een systematische opvolging van de graafwerken voor de bouw van een diepwaterkade en van de afgravingen in functie van de aanleg van perskaden voor de opspuitingen gestart. Plaatselijk werd een beperkte opgraving uitgevoerd (Fig. 1, 8-14). Hierbij werd heel wat waardevolle informatie verzameld op archeologisch en geologisch vlak. Dit pionierswerk legde de basis voor de preventieve archeologie die later zou volgen⁶.

In 1999 werd een aanvang genomen met systematisch proefsleuvenonderzoek in de op te spuiten zones. Dit onderzoek gebeurde door het toenmalige IAP (onderzoek door E. Patrouille). Aansluitend bij dit verkennend onderzoek kon op enkele plaatsen een opgraving worden uitgevoerd (Fig. 1: A-G).

In de eerste plaats werden interessante waarnemingen verricht wat de inheems-Romeinse occupatie van het gebied betreft. Het grote aantal vondsten wijst op het belang en de intensiteit van de bewoning tijdens de Romeinse periode. Plaatselijk werden op pleistocene opduikingen Romeinse sporen *in situ* aangetroffen, die nauwelijks door post-Romeinse afzettingen waren bedekt.

Heel wat vondsten wijzen op het belang dat de zoutwinning toen moet hebben gehad. In dit verband zal de aanwezigheid van een bijzonder wijd vertakt getijdengeulsysteem een doorslaggevende rol gespeeld hebben. Bij de werfcontroles tijdens de tweede helft van de jaren '80 werd dit geulsysteem gekarteerd.

Mogelijk had de bewoning in het gebied geen uitgesproken permanent karakter, te meer daar zoutwinning in onze gewesten meestal als een seizoensgebonden activiteit wordt beschouwd.

Bij het graven van proefsleuven door het IAP werden in 1999 achter de piekbesnoeiingsinstallatie van Fluxys sporen van een laatmiddeleeuwse site met walgracht aangetroffen. Er werden opgravingen uitgevoerd, waaruit kon worden afgeleid dat de site een voorloper had tijdens de volle Middeleeuwen.

⁴ Hillewaert en Hollevoet 1987, 137.

⁵ Hollevoet 1989, 33.

⁶ Hollevoet 1989, 34.

De proefsleuven brachten eveneens resten van middeleeuwse baksteenovens aan het licht. De ovens werden in de onmiddellijke omgeving van de Noordwatergang aangetroffen, langs waar de afgewerkte bakstenen vermoedelijk vervoerd werden. Het betreft veldovens waarbij de te bakken bakstenen op hun zijde in rijen opgestapeld werden. Tussen de rijen werden smalle gangen als stookgang uitgespaard die opgevuld werden met brandstof. Resten van de opgestapelde stenen, stookgangen en door de hitte van het bakken roodverkleurde klei werden aangetroffen.

De in 2001 getrokken proefsleuven brachten een nieuwe middeleeuwse site aan het licht. Het verder onderzoek wordt niet langer door het IAP, maar wel door het ondertussen opgerichte Raakvlak uitgevoerd.

In 2006 werd gestart met het opgraven van de in 2001 ontdekte site. In dit jaar werd nog bijkomend proefonderzoek verricht wat leidde tot de opgraving van een tweede site met walgracht.

In 2007 werd bijkomend onderzoek verricht op de percelen waar in 2007 nog koeien en gewassen stonden. Hierbij werden geen verdere archeologisch relevante sporen aangetroffen. Wel werd in de nabijheid waar in voorgaande fase Romeins materiaal aangetroffen, Romeins aardewerk gevonden.

Fig. 3. Zicht op de omgeving van het onderzoeksterrein.

Het onderzoek in 2008

Zoals eerder vermeld werd aansluitend bij het proefonderzoek dat in 2007 in de Zeebrugse achterhaven was uitgevoerd, enkele bijkomende proefsleuven uitgezet. Het was de bedoeling om de herkomst van de grote hoeveelheid Romeins schervenmateriaal die op enkele plaatsen aan het licht kwamen, te achterhalen. Zowel net onder het maaiveld als tot op een diepte van ca. 1 meter kwamen vondsten aan het licht te dateren in de Romeinse periode.

Fig. 4. Foto van een profiel met zicht op Romeins aardewerk net onder het maaiveld.

Fig. 5. Romeins aardewerk op ca. 1 meter diepte, net boven een bewaard bandje veen.

De ingezamelde vondsten bevatten een scherf terra sigillata, een fragment van een amfoor, enkele scherven kruikwaar en fragmenten van een pot in reducerend gedraaid aardewerk. Dankzij deze extra sleuven kon met zekerheid bepaald worden dat het om materiaal gaat dat door middeleeuwse veenwinning werd verplaatst.

Het voorkomen van Romeinse scherven in recentere veenwinningskuilen is een fenomeen dat wel op andere plaatsen werd waargenomen in de kustvlakte. Het is in verband te brengen met massale veenwinningen die vooral tijdens de late middeleeuwen plaatsvonden. Hierdoor werden heel wat Romeinse nederzettingssporen vernield. De Romeinse sporen bevonden zich oorspronkelijk boven het veen, zodat men genoodzaakt was door deze antropogene lagen te graven om het veen te kunnen ontginnen. Als voorbeeld kunnen we verwijzen naar de verkaveling Houtave, van de 20 gedetecteerde Romeinse vindplaatsen had er slechts één geen betrekking op schervenmateriaal in laat-middeleeuwse veenwinningscontexten⁷.

In de omgeving zijn reeds Romeinse sporen gekend uit eerder onderzoek. De aangetroffen veenwinningskuilen bevinden zich op enkele 100den meters van een in de buurt gelegen Romeinse site opgegraven door het VIOE in 2001 olv Els Patrouille.

Fig. 6. Laat middeleeuwse veenwinningsput in de Zeebrugse achterhaven. De scherpe aflijning van de veenwinningskuil lijkt zich af in het veen.

⁷ Hollevoet 1989, p.36

Bibliografie

G. Adriaenssens, D. Vogelaers en M. Strobbe (1987) De historische polders tussen Damme en Sluis, in: *Westvlaamse Archaeologica* 3, 19-28.

B. Hillewaert en Y. Hollevoet (1978) Recent noodonderzoek in het Brugse havengebied, in: *Jaarboek 1985-86 Brugge Stedelijke Musea*, 136-149.

Y. Hollevoet (1989) Archeologisch noodonderzoek in de Zeebrugse achterhaven: de Romeinse vondsten, in: *Westvlaamse Archaeologica* 5, 33-48.

E. Patrouille (2002) Laatmiddeleeuwse baksteenindustrie te Zeebrugge (prov. West-Vlaanderen), in: *Archeologie in Vlaanderen VI*, 243-260.

F. Verhaeghe (1981) Moated sites in Flanders, features and significance, in: T.S. Hoekstra, H.L. Jansen en J. Moerman (red.) *Liber Castellorum, 40 variaties op het thema kasteel*, 98-121.